

ויקרא אל משה

בפרשת 'ויקרא' קוראים אנו על עבודת הקורבנות. זהו נושא עדין הפוגע באנינותם של רוב קוראי. כצמחוני, אינני יכול להיות שותף אתם ברגשותיהם, היות ולדעתי הם פוגעים בחיים, וזאת למטרות זולות יותר. על כל פנים, עבודת הקורבנות רחוקה מאתנו היום. אני שייך לאלה המאמינים שבעתיד נשוב ונעבוד את הקב"ה במקום המקדש, אך בטוח אני שתהיה זאת עבודה שבלב, תפילה, המלווה במנחות, שהן קורבנות מן הצומח. דבר זה נובע מקריאה מדוקדקת בדברי אחרון הנביאים, מלאכי (ג, א-ד): "... ופתאם יבוא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים... וטהר את בני לוי וזקק אתם... והיו לה' מגישי מנחה בצדקה. וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים - - פימי עולם וקשנים קדמניות".

בין העבר והעתיד, בהווה, נשארה אתנו פרשת הקורבנות כאחד מנושאי לימוד התורה, ממנה אנו מתעשרים תמיד. הדגישה זאת הגישה החסידית שלימדה שמכל פרשה, בין שהיא היסטורית, בין שהיא מתייחסת למצוות שאינן נוהגות היום, אנו יכולים לקבל השראה, השראה קולקטיבית לדור, והשראה אינדיבידואלית לכל אדם ואדם. הטקסט מתייחס ל'אני', כאן ועכשיו. דוגמה קלאסית להתייחסות זאת מצויה באנקדוטה חסידית שגיבורה הוא הראשון לשושלת חב"ד, רבי שניאור זלמן מלאדי, בעל ה'תניא'. בגלל פעילותו החסידית נכלא הרבי לזמן מה בבית האסורים בפטרבורג. פעם אחת נכנס לתאו אחד הקצינים שחקר אותו. הקצין שהתרשם עמוקות מהופעתו והנהגותיו של הרבי, שאל אותו שאלה תיאולוגיות שכמאמין ב'ברית הישנה' הטרידה אותו: הקב"ה פונה אל אדם הראשון אחרי החטא (בראשית ג, ט): "ויקרא ה' א-להים אל האדם ויאמר לו איפה", "הייתכן שהקב"ה, שהכל גלוי לפניו, צריך לשאול איפה?" הרבי השיב לו: "הקדוש ברוך הוא קורא לכל אדם, בכל זמן ועידן" "איפה, היכן אתה בעולמך? כבר עברו וחלפו כך וכך ימים ושנים מקצבת חיך, ואתה, עד היכן הגעת בעולמך?" הקב"ה קורה גם אותך ושואל אותך: "ארבעים ושש שנים חיית עד היום, והיכן אתה עומד בדרכך?" הקצין יצא ולבו היה מפרפר בקרבו.

זאת הייתה הדרך החסידית, ועל פי דרך זאת כתב ר' יעקב יוסף מפולנאה, תלמידו של ר' ישראל בעל שם טוב (הבעש"ט) את ספרו 'תולדות יעקב יוסף'. בפירושו לפרשת ויקרא מוסר הוא לנו דבר ששמע ממורו, הבעש"ט, כפירוש למאמר שהובא בפרק שנתווסף לפרקי אבות (ו), (ב): "אמר רבי יהושע בן לוי, בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה". הבעש"ט התפלא ושאל על משמעותו של הבת-קול, כרוז מסתורי המכריז בעולם אמיתויות שהאנושות שכחה. כיצד נשמעים דברי הכרוז? הבעש"ט ענה וביאר "כי למעלה אין אומר ואין דברים רק עולם המחשבה". "למעלה", העולם הרוחני הוא מעבר

לשפתנו, לרמקולים ולרשמקולים הגשמיים, אולם הכרוז נשמע בעולמנו הפנימי, "אם כן מה שמגיע לאדם הרהורי התשובה הוא מן הכרוז" הזה. ורבי יעקב יוסף מוסיף: "אם יטה אוזן לשמוע קול הקריאה והכרוז אפשר לכל אדם שישמע, והיינו במחשבה".

החסידות לימדה אותנו להתייחס לעולמנו הפנימי בכבוד ודרך ארץ. אין אנו יודעים להעריך נכונה את העולם האינסופי כמעט שמציץ מתוכנו. הגישה הפרוידיאנית חינכה אותנו להיות מודעים לקיומו של הבלתי-מודע. התודעה האנושית איננו אלא שטיח שטחי, אלא שמתחתיו הצטבר אבק. זאת הייתה עמדתם של רבים בתנועת המוסר בעולם הישיבות. לא כך חשבה החסידות. כגישות פסיכולוגיות לא פרוידיאניות היא דגלה בהסתכלות שונה. אמנם כן, מתחת לשטיח יש אבק, והרבה מתבוססים בו, אולם עמוק יותר מצויים מים חיים, המביאים בשורה מעולמות אחרים, בשורה היכולה להאיר את התפתחותנו הרוחנית. את הרעיון הזה פיתחו החסידים על בסיס פירושם לקבלה. אני זוכר את מורי ורבי פרופ' שושני, מצביע על קירות החדר, ורומז לי שהחדר כולו יכול להימלא בספרי קבלה, המתייחסים לכאורה לעולמות העליוניים, אך הנה באה החסידות, שהגות חב"ד פיתחה, וקבעה שהם מדברים בעצם על הנפש האנושית. ואני זוכר עוד בבירור את אמרתו, טרם הצלחתי לפענחה, גם תיקון לאה ותיקון רחל הקבליים, הם מושגים פסיכולוגיים.

את ההרהורים הרעים אנו מבינים יפה, מקורם באבק, ואולי בסטרא אחרא. בעל ה'תולדות', ר' יעקב יוסף מדגיש שאותם הרהורים טובים שלפעמים מתגלים בתוכנו באים מעולמות נסתרים וגבוהים. ההרהור הטוב "הוא קול הכרוז, והבת קול ממנו יתברך בעצמו ע"י התפשטותו בעולמות עד שמגיע למחשבת אדם זה". אם אין אנו מתעלמים מהקולות הנאצלים שבתוכנו, "אזי יוסף ה' דבר עמו איך יתנהג בדרכי ה' כמו שנאמר (תהלים כה, ח): טוב וְיִשְׁרָאֵל ה' - עַל כֵּן יוֹרָה חֲטָאִים בְּדָרְךְ". אלא שיש המתמרדים נגד הכרוז ו"כשבאין לו הרהורי תשובה מהכרוז, נתעצב והולך לבית היין לומר תנו שכר למרי נפש". אלו ילמדו רק כאשר המציאות הקשה תראה להם את המבוי הסתום שבדרכם, אם בכלל.

ה'דעת' היא האפשרות להקשיב לקולות הבונים הבוקעים מתוכנו. משה מייצג את אנשי הדעת, המסוגלים לשמוע ומתוך כך להבין את המציאות, את הדיבור והמעשה לפני שהם מתרחשים. זהו, לפי ר' יעקב יוסף, המובן העמוק של מלות הפתיחה של פרשתנו וְיִקְרָא אֶל מֹשֶׁה, "קול הקריאה והכרוז מן הקדוש ברוך הוא שהיא התורה מגיע אל משה שיש לו דעת". זהו מקורו של המצפון, ואם האדם זוכה, גם מקורה של יצירתיות אנושית במדע, במוסר ובתורת ה'.

בנוסח שונה נאמרו דברים אלה גם במבצרי הפילוסופיה היהודית החדשה, בייחוד בהגותו של יהודה (פרנץ) רוזנצווייג. בעקבותיו נפנה שוב אל הפסוק שבבראשית (ג, ט): וְיִקְרָא ה' אֶל-לֵהִים אֶל הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אֲנִי ה'." לקריאתו הנצחית של הקב"ה, עונה האדם הבורח ומסתתר:

"אֵת קִלְדָּ שְׁמַעְתִּי בְּנֹן וְאִירָא כִּי עִירָם אָנֹכִי וְאַחֲבָא". לפי רוזנצווייג הקב"ה ציפה לתשובה אחרת. כדי לקבלה היה צריך הקב"ה לחכות מאות שנים. רק בפרשת העקידה (בראשית כב, א) היא נתנה: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי (ה'): אֲבָרְהָם!", ואברהם עונה "הֲנִנִּי". זאת הייתה התשובה שנשתתתה. 'הנני' זה מהדהד בפילוסופיה של עמנואל לוינס, והיא מבטאת את נכונותו של האדם להיענות לקריאתו של הקב"ה ולקריאת רעהו.

בפרשת 'ויקרא' יש לקריאה זאת תוצאות פולחניות. אלא שסיומה של הפרשה, הדנה בקורבנות האשם, פותחת לפנינו את מלוא האופק שבקריאה, ומדגישה את האיסור לפגוע בקודש, וגם את החומרה שבפגיעה בזולת (ה, כא-כב): "נֶפֶשׁ כִּי תַחַטָּא - - וּמַעַלָּה מֵעַל בַּה' וְכַחַשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּפִקְדוֹן אוֹ בְּתִשּׁוּמָת יָד אוֹ בְּגִזֹּל אוֹ עֲשֵׂק אֶת עַמִּיתוֹ, אוֹ מִצָּא אֶבֶדָּה וְכַחַשׁ בָּהּ וְנִשְׁבַּע עַל שְׁקָר..." דברים מקבילים מצויים בנבואת אחרית הימים של הנביא מלאכי שהבאנו לעיל (ג, ה-ו) "וְקִרְבָּתִי אֲלֵיכֶם לְמִשְׁפָּט וְהִיְתִי עַד מְמַהֵר בְּמִכְשָׁפִים וּבְמִנְאָפִים וּבְנִשְׁבָּעִים לְשָׁקֵר וּבְעֲשָׂקִי שָׂכָר שָׂכִיר אֶלְמָנָה וְיָתוֹם וּמִטִּי גֵר וְלֹא יִרְאוּנִי..." והקב"ה מוסיף בפיו של מלאכי "אֲנִי ה' לֹא שְׁנִיתִי" לא ביטלתי את בריתי הנצחית, "וְאַתֶּם בְּנֵי יִעֲקֹב לֹא כָלִיתֶם", חיים אתם למרות הרדיפות והשוואות. חיזרו עתה לנחלתכם, אך בנו חברה המבוססת על יראת שמים, בה ימצאו מחסה גם העני, היתום והגר התמים.